

словазлучэнне; сэнсавая і граматычная сувязь у словазлучэнні; іменныя, дзеяслоўныя і прыслоўныя словазлучэнні; дапасаванне, кіраванне, прымыканне. Задача вучняў – правесці сэнсавы аналіз, паўтарыць пройдзены матэрыял і знайсці тое новае, што будзе вывучацца на ўроку.

Метад “Закончы фразу” дазваляе забяспечыць кожнаму вучню сітуацыю поспеху ў вырашэнні пастаўленай камунікатыўнай задачы. Гэты метады выкарыстоўваюць у класе з вялікай колькасцю вучняў і нізкім узроўнем сфарміраванасці маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі. Напрыклад, пры вывучэнні тэмы “Прыслоўе” прапануюць вучням закончыць сказ “Прыслоўі ўтвараюцца ад наступных часцін мовы...”. Праз некалькі хвілін вучні, якія выконваюць ролю экспертаў, фіксуюць варыянты адказаў іншых вучняў, а пасля абагульняюць адказы. Гэты метады можна выкарыстоўваць на розных этапах урока. Практыка паказвае, што метадычная сістэма па развіцці маўленча-камунікатыўнай кампетэнцыі ўзбагачае слоўнікавы запас вучняў, узмацняе іх пазнавальную актыўнасць, развівае творчыя здольнасці, павышае цікавасць да ўрокаў беларускай мовы, культуры і гісторыі народа, што спрыяе фарміраванню нацыянальнай свядомасці і актыўнай грамадзянскай пазіцыі школьнікаў.

Літаратура

1. Пахвалёная, А.К. Павышэнне якасці адукацыі з дапамогай сучасных педагогічных тэхналогій / А.К. Пахвалёная // Беларуская мова і літаратура. – 2010. – № 5. – С. 40
2. Вучэбныя праграмы па вучэбным прадмеце “Беларуская мова” для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання. адукацыі // [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://adu.by>. – Дата доступу: 21.10.2019.
3. Змир-Бек, С.И. Развитие критического мышления на уроке: пособие для учителя / С.И. Змир-Бек, И.В. Муштавинская. – М.: Просвещение, 2004.
4. Кандратовіч, А.П. Выкарыстанне інтэрактыўных метадаў як сродак актывізацыі пазнавальнай дзейнасці вучняў / А.П. Кандратовіч // Беларуская мова і літаратура. – 2010. – № 6. – С.45-50.
5. Канцэпцыя вучэбнага прадмета “Беларуская мова”: зацв. Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь 29.05.2009 № 675, 2009 // [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://edu.gov.by/by-be/sistema-obrazovaniya>. – Дата доступу: 15.03.2022.

Ю.У. Каласоўскі (Сярэдняя школа “Канкорд”, г. Магілёў)

ВЫКАРЫСТАННЕ КРАЯЗНАЎЧЫХ МАТЭРЫЯЛАЎ НА ЎРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ ЯК СРОДАК ПАВЫШЭННЯ ПАЗНАВАЛЬНАЙ АКТЫЎНАСЦІ ВУЧНЯЎ

Ключавыя словы: краязнаўчы, мікратапонімы, назвы вуліц і прыпынкаў, тапонімы.

Патрыятызм пачынаецца з малога: не проста з любові да вялікай і часта даволі абстрактнай Беларусі, а найперш з ведання родных мясцін, з

шанавання і павагі да таго, што было створана нашымі продкамі, суайчыннікамі на той зямлі, па якой мы кожны дзень ходзім. “Кожны з нас прыпасае Радзімы куток, / Каб да старасці чэрпаць адтуль успаміны”, – пісаў класік беларускай літаратуры Пімен Панчанка.

Канечне, неабходна ведаць і наведваць такія знакамітыя сёння мясціны, як Нясвіжскі палац і Мірскі замак, як Полацкі Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр і музей Вялікай Айчыннай вайны ў Мінску, як Белая вежа і Брэсцкая крэпасць. Але найперш варта ведаць і цаніць тое, што бачыш на свае вочы амаль кожны дзень. Цаніць і вывучаць – і тады вялікая любоў да Радзімы пачнецца, як і павінна быць, з маленькай і чыстай крыніцы любові да роднай мясціны.

Працуючы настаўнікам беларускай мовы і літаратуры, на сваіх уроках і ў пазаўрочнай дзейнасці пастаянна стараюся выкарыстоўваць краязнаўчы (у тым ліку тапамінічны) матэрыял у вучэбнай дзейнасці такім чынам, каб дзеці зразумелі, што беларуская мова і літаратура – гэта неад’емная частка нашага жыцця і жывы сродак зносін.

Падчас працы звярнуў увагу, што вучні зусім мала ведаюць пра малую радзіму, у маім выпадку – пра горад Магілёў. Каб праверыць гэта, правёў апытанне, у якім вучням было прапанавана назваць тры найбольш цікавыя культурна-гістарычныя аб’екты, якія б яны найперш паказалі госцю нашага горада. У выніку аказалася, што пераважная большасць вучняў мае праблемы нават з тым, каб проста назваць тры культурна-гістарычныя ці проста цікавыя аб’екты, не кажучы пра тое, каб выбраць самыя цікавыя з шэрагу.

Пры гэтым многія дзеці, акрамя ратушы, якая за апошняе дзесяцігоддзе стала сапраўднай візітнай карткай горада, называлі, напрыклад, мемарыял на Буйніцкім полі, які знаходзіцца па-за межамі Магілёва. Таксама аказалася, што дзеці вельмі дрэнна ведаюць назвы вуліц роднага горада, гісторыю іх узнікнення і развіцця. У сувязі з гэтым пачаў выкарыстоўваць краязнаўчы матэрыял у сваёй працы як на ўроках, так і ў пазакласнай дзейнасці як класны кіраўнік.

Працуючы з краязнаўчым матэрыялам, зрабіў нямала адкрыццяў і для сябе. Так, у назвах вуліц Магілёва даволі часта прадстаўлены імёны беларускіх пісьменнікаў: Іван Чыгрынаў, Аляксей Пысін, Аркадзь Куляшоў, Васіль Матэвушаў, Платон Галавач, Янка Купала, Якуб Колас, Юрка Лявонны, Анатоль Сербантовіч, Янка Журба – і гэта далёка не поўны пералік. Дадзены матэрыял, безумоўна, варта выкарыстоўваць на ўроках беларускай мовы і літаратуры, а таксама пры напісанні даследчых работ.

Безумоўна, радуе і тое, што многія са згаданых вышэй назваў з’явіліся адносна нядаўна і што гэта адпавядае артыкулу 16 закона “Аб найменнях геаграфічных аб’ектаў”, у якім гаворыцца, што “новыя назвы

павінны адлюстроўваць гістарычныя, нацыянальныя, сацыяльныя, культурныя і іншыя асаблівасці гэтай зямлі” [3].

Пачынаючы выкарыстоўваць краязнаўчы матэрыял на сваіх уроках – прыём “Падарожжа ў прасторы і часе”, які заключаецца ў выкарыстанні на ўроку гісторыка-геаграфічных звестак [2], задумаўся над пытаннем: як выкарыстаць матэрыял краязнаўчага характару так, каб ён, застаючыся безумоўным сродкам патрыятычнага выхавання, стаў таксама сродкам навучання, інструментам павышэння культуры вуснага і пісьмовага маўлення вучняў?

З цягам часу акрэсліў некалькі шляхоў эфектыўнага, на маю думку, выкарыстання краязнаўчага матэрыялу:

1. Беларуская мова ў знешнім афармленні вуліц горада.

2. Вуліцы горада, названыя ў гонар беларускіх пісьменнікаў ці гістарычных асоб.

3. Мікратапонімы горада Магілёва.

Паступова зразумеў, што гэты матэрыял – назвы вуліц, а таксама іншыя тапонімы горада – утрымлівае багатую інфармацыю пра гісторыю паселішча і яго сучаснае жыццё. Акрамя таго, вельмі цікавым аб’ектам даследавання з’яўляецца беларуская мова ў знешнім афармленні горада.

Ніжэй лічу мэтазгодным прывесці некалькі прыкладаў эфектыўнага выкарыстання тапонімаў на ўроках і ў пазаўрочны час.

Многія з нас карыстаюцца грамадскім транспартам, і для арыентацыі ў прасторы нам служаць назвы прыпынкаў. Па назвах тралейбусных прыпынкаў горада Магілёва маімі вучнямі была напісана даследчая работа “Назвы прыпынкаў грамадскага транспарту як частка ўрбанімічнай сістэмы горада Магілёва”, якая ў 2019 годзе атрымала дыплом II ступені на рэспубліканскім конкурсе работ даследчага характару навучэнцаў.

Назапашаны пры падрыхтоўцы работы матэрыял (табліцы з назвамі прыпынкаў, фотакаталог шыльдаў прыпыначных пунктаў) актыўна выкарыстоўваецца на ўроках і факультатыўных занятках па беларускай мове. Так, вучням прапаноўваецца знайсці памылкі ў шэрагу прапанаваных назваў прыпынкаў і вызначыць прычыну іх узнікнення. Напрыклад: “Вуліца Южная”, “Навастроеўскі”, “Аутасэрвіс”, “Праспект Шмідта”.

Цікава таксама, што, “ў ААН ёсць абавязковае патрабаванне да кожнай краіны: мець свой варыянт лацінкі, паводле якога перадаюцца ўласныя назвы географічных аб’ектаў” [1]. І ў назвах шэрагу прыпынкаў г. Магілёва таксама выкарыстоўваецца беларуская лацінка (“*Dujahnastycny centr*”, “*Plosca Lienina*”, “*Praspekt Miru*”). Таму вучні пасля азнаямлення з асаблівасцямі беларускай лацінкі (можна выкарыстаць прыклад Мінскага метрапалітэна) могуць паспрабаваць вызначыць памылкі ў прыведзеных назвах і транслітараваць шэраг іншых назваў для замацавання ведаў.

Пры правядзенні ўрокаў беларускай літаратуры мэтазгодна, напрыклад, выкарыстоўваць назвы вуліц Магілёва, у якіх прадстаўлены

імёны і прозвішчы беларускіх паэтаў, пісьменнікаў. Паколькі сучасныя вучні з'яўляюцца актыўнымі карыстальнікамі інтэрнэту, то мэтазгодна прапанаваць ім, напрыклад, да Сусветнага дня паэзіі сфатаграфавання на вуліцы, названай у гонар аднаго з беларускіх паэтаў (Аркадзя Куляшова, Аляксея Пысіна, Анатоля Сербантовіча, Янкі Купалы), змясціць на фотаздымку цытату з верша паэта і размясціць фота ў адной з сацыяльных сетак з хэштэгам #дзеньпаэзіі2022.

Падобнае заданне можна прапанаваць вучням, напрыклад, да Міжнароднага дня роднай мовы. У дадзеным выпадку дзецям трэба знайсці прыклад выкарыстання беларускай мовы на вуліцах горада (напрыклад, шыльду з назвай вуліцы ці ўстановы, плакат і інш.), сфатаграфавання і размясціць фота ў сацыяльных сетках. Пры гэтым на фота дзецям таксама неабходна размясціць цытату пра родную мову.

Дадзены від працы, безумоўна, вельмі цікавы вучням. Па-першае, яны знаходзяць беларускую мову ў паўсядзённым жыцці. Па-другое, самі выкарыстоўваюць яе ў сацыяльных сетках. Па-трэцяе, вучацца працаваць з тэкстам і фотаздымкамі.

І гэта толькі некалькі прыкладаў выкарыстання крэзнаўчага матэрыялу на ўроках беларускай мовы і ў пазаўрочны час. Як бачна, поле дзейнасці настаўніка тут надзвычай шырокае: можна выкарыстоўваць не толькі тапонімы ці мікратапонімы, але і проста беларускую мову ў знешнім афармленні вуліц горада. А выкананне вучнямі заданняў праектнага характару з выкарыстаннем інтэрнэту і сацыяльных сетак у значнай ступені павышае цікавасць дзяцей да прапанаваных заданняў.

Таксама для вучняў прадугледжваюцца работы творчага характару. Так, некалькі маіх вучняў у 2020 годзе напісалі эсэ пра гістарычныя мясціны роднага горада, суправадзіўшы тэкст фотаработамі. Пра эфектыўнасць такой працы з дзецьмі сведчыць тое, што пяць напісаных работ занялі першых пяць месцаў з 36-ці ў намінацыі “Магілёў у аб’ектыве часу” на гарадскім конкурсе “Залатое пяро “Белай Русі”.

Безумоўна, кожны настаўнік пры жаданні зможа знайсці свае шляхі, сродкі і прыёмы эфектыўнага выкарыстання крэзнаўчага матэрыялу на ўроках і ў пазаўрочнай дзейнасці.

Неабходна памятаць, што кожны куток нашай радзімы па-свойму цікавы і непаўторны, насычаны сваімі загадкамі і таямніцамі, таму варта вучыць дзяцей бачыць і знаходзіць цікавае каля свайго дома, на сваёй вуліцы, у сваім горадзе ці вёсцы.

У народзе кажуць: як гукнеш, так і адгукнецца. І падобная работа з вучнямі адгукнецца шчырай цікаўнасцю дзяцей да родных мясцін і паспрыяе не толькі фарміраванню ў іх культуры вуснага і пісьмовага маўлення, але і выхаванню сапраўднага патрыёта нашай Радзімы.

Літаратура

1. Іванаў І. Не чужая лацінка. [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <https://www.sb.by/articles/ne-chuzhaya-lats-nka.html> – Дата доступу: 30.01.2022.
2. Каласоўскі Ю.У. Арганізацыйна-педагагічная мадэль патрыятычнага выхавання на ўроках і ў пазаўрочнай дзейнасці. [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <https://www.n-asveta.by/dadatki/asambleya/kalalouski.pdf> – Дата доступу: 30.01.2022.
3. Шчарбачэвіч Н. Тапанімічная геаметрыя вуліц. [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <https://zviazda.by/be/news/20151128/1448660169-tapanimichnaya-geometryya-vulic> – Дата доступу: 30.01.2022.

А.У. Карусевіч (ДУА “Сярэдняя школа № 10 імя У.М. Азіна г. Полацка”)

ДАСЛЕДЧА-ПОШУКАВАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ НА ЎРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Ключавыя словы: адукацыйны працэс, мікрадаследаванне даследча-пошукавая дзейнасць, педагагічныя тэхналогіі, творчае развіццё.

Адной з задач навучання мове з’яўляецца развіццё інтэлектуальных і творчых здольнасцей вучняў, фарміраванне навыкаў самастойнай вучэбнай дзейнасці. Задача настаўніка – развіваць асаблівасці вучняў, найбольш важныя ў сферы зносін, вырашаць праблемы, цесна супрацоўнічаць з іншымі людзьмі, імкнуцца да самапаадукацыі, самаўдасканалення і самарэалізацыі [3, с. 51].

Як вядома, права быць самастойным нельга атрымаць у падарунак: так ці інакш, чалавек вымушаны яго здабываць. Каб быць не трэскай у буры хваль, а караблём, які плыве па волі гаспадара, чалавек павінен валодаць навуковым метадам пазнання ў сучасным інфармацыйным свеце. І да гэтага яго павінна рыхтаваць школа [1, с. 33]. Навучанне ў школе і ёсць шлях да “даросласці”, адным са складнікаў якой з’яўляецца здольнасць самастойна спасцігаць свет і асэнсоўваць яго разнастайныя праявы. А садзейнічае гэтаму правільна арганізаваная на ўроках даследча-пошукавая дзейнасць. Трэба адзначыць, што “калі вучань у школе не навучыўся сам нічога ствараць, то і ў жыцці ён заўсёды будзе толькі пераймаць” [2, с. 195].

Які сучасны настаўнік не марыць аб тым, каб дзеці на яго ўроку працавалі з цікавасцю, творча? Сутнасць даследча-пошукавай дзейнасці якраз і заключаецца ў арганізацыі пошукавай, творчай дзейнасці вучняў па рашэнні новых для іх праблем. Менавіта таму на сучасным этапе, калі рэалізуецца кампетэнтнасны падыход да арганізацыі адукацыйнага працэсу, выкарыстанне даследчых метадаў навучання дазваляе сфарміраваць у вучняў тыя кампетэнцыі, якія дазваляць з часам паспяхова дзейнічаць у розных жыццёвых сферах.

Хачу падзяліцца вопытам арганізацыі даследча-пошукавай дзейнасці на ўроках беларускай мовы ў 5–7 класах. Кожны свой урок пачынаю з